

**SZKIC HISTORYCZNY OBSERWATORIUM
ASTRONOMICZNEGO UNIWERSYTETU
IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU
ZA OKRES 1919-2019R.**

Opracowanie: dr Władysław Naskręcki - 2019r.

(Jest to materiał do wygłoszonego wykładu Historii Obserwatorium
Astronomicznego za okres 1919 – 2019r. w dniu 10 maja 2019r. na sesji
historycznej Wydziału Fizyki UAM)

- 1. Okres organizowania Obserwatorium - Prof. Kazimierza Graffa (1919-1921)**
- 2. Okres Prof. Bohdana Zaleskiego (1922-1927)**
- 3. Okres dr Stanisława Andruszewskiego (1927-1929)**
- 4. Okres Prof. Józefa Witkowskiego (1929- 1939)**
- 5. Okres okupacji niemieckiej – Joachima Stobbe (1940-1944)**
- 6. Okres Prof. Józefa Witkowskiego (1945-1962)**
- 7. Okres Prof. Fryderyka Koebcke -, (1962- 1965)**
- 8. Okres Prof. Hieronima Hurnika – (1965 – 1991)**
- 9. Czasy współczesne (1991-2019)**

1. Prof. dr Kazimierz Graff

Kazimierz Romuald GRAFF urodził się w Próchnowie k/Margonina w dniu 7 lutego 1878 r. z matki Walentyny z d. Rother i ojca Stanisława Graffa. W Próchnowie rodzina Graffów dzierżawiła duże gospodarstwo rolne. Następnie przeniosła się do Hammeru k/Wąbrzeźna, gdzie również zajmowała się rolnictwem. Około roku 1890 - 1900 przeprowadziła się do Poznania, gdzie mieszkała przy ul. Łąkowej. 17.10.1910 r. zmarł ojciec Kazimierza Graffa. W latach 1920 matka Walentyna wraz z córką Zofią i zięciem Władysławem Fenrychem przeprowadziła się do Przybrody pod Poznaniem, gdzie zięć dzierżawił duże gospodarstwo rolne. Kazimierz Graff swą edukację do roku 1886 odbywał kształceniem domowym. W latach 1886-1888 uczęszczał do szkoły realnej, od 1888 - 1897 r. uczęszczał do Gimnazjum im. Marii Magdaleny w Poznaniu. Świadectwo dojrzałości uzyskał w 1897 r.

Studia wyższe odbył na Uniwersytecie w Berlinie w latach 1897-1901 pod kierunkiem W. Foerstera, J. Bauschingera, Lechmanna-Filhesa i Scheinera. Studia kończy 21 lutego 1901 r. obroną pracy doktorskiej na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu w Berlinie.

Temat pracy "Wzory i tablice do rozwiązywania obserwacji selenograficznych i redukcji fotografii Księżyca", ("Formeln und Hilfstafeln zur Reduktion von Mondbeobachtungen und Photographien").

Przebieg zatrudnienia:

1897 – 1900 r. - K. Graff pracował jako asystent w Obserwatorium 'Urania' w Berlinie

1900 – 1902 r. - był kierownikiem Obserwatorium 'Urania' w Berlinie

1902 r. - został zatrudniony jako adiunkt w Obserwatorium Astronomicznym w Hamburgu

- od 1906 r. zatrudniony był głównie na etacie obserwatora.

W latach 1907-1914 uzyskał docenturę (Lehrauftrag) z astronomii, miernictwa i kartografii przy Akademii Kolonialnej (Kolonialinstitut), Akademii Powszechnej

(Allgem. Vorlesungswesen) w Hamburgu, gdzie prowadził szkolenie oficerów i urzędników w praktyce pomiarów geodezyjnych.

- w 1906-1907 r. odbył podróż studyjną z grupą astronomów do Moskwy, Pułkowa, Taszkientu dalej do Samarkandy na zaćmienie Słońca, pełniąc tam między innymi funkcję tłumacza
- w 1909 r. Obserwatorium Hamburgskie przeniosło się do Bergerdorfu, gdzie K.Graff brał udział w modernizacji Obserwatorium i instrumentarium , szczególnie 60 cm i 25 cm refraktora.
- w 1906 r. został powołany do Akademii w Poznaniu (Konigliche Akademie) przez Rektora Spiesa, celem zorganizowania Obserwatorium Astronomicznego. K. Graff odmówił przyjęcia funkcji ze względów politycznych . Rektor Spies był bliskim współpracownikiem K. Graffa w okresie wspólnej pracy w Obserwatorium 'Urania'. Graff jednak na pewnym etapie organizowania tej niemieckiej uczelni w Poznaniu współpracował z Spiesem, dając wskazówki, szkice, pomagał w zakupach sprzętu; jak 9,5 cm refraktora, chronometru Knoblich z kontaktami i chronografu punktowego. Przedmioty te później zostały przekazane prof. A. Denizotowi kierownikowi Zakładu Fizyki Uniwersytetu Poznańskiego.
- W 1912 r. K. Graff został powołany na kierownika wydziału astrograficznego w Santiago w Chile, której to funkcji nie przyjął.
- W 1919 r. Prof. T. Banachiewicz z Krakowa namawiał K. Graffa do objęcia kierownictwa Obserwatorium Astronomicznego w Warszawie, z której to propozycji zrezygnował.

Okres poznański:

Komisja Uniwersytecka d/s utworzenia Uniwersytetu Poznańskiego na swym II posiedzeniu w dniu 18.11.1918 r. pod przewodnictwem dr J. Kostrzewskiego proponowała objęcie Katedry Meteorologii przez K. Graffa.

W 1919 r. po formalnym ukształtowaniu się władz nowego Uniwersytetu Rektor H. Święcicki zaproponował K. Graffowi zorganizowanie i objęcie kierownictwa Obserwatorium Astronomicznego. K. Graff przyjął propozycję i zabrał się intensywnie do pracy organizując Obserwatorium Astronomiczne;

- wybrał teren pod Obserwatorium, willę Górczyn przy ul. Palacza 63, gdzie

proponował stworzenie Obserwatorium dydaktycznego (2 km od granic Poznania),

- wybrał teren pod Obserwatorium badawcze na wzgórzach Mosiny (30 km za miastem Poznań),
- zamawiał przyrządy astronomiczne i dokonywał ich zakupu,
- zamówił zwierciadło średnicy 40 cm i refraktor średnicy 30 cm,
- tworzył dokumentację wstępną pawilonów astronomicznych,
- kupował książki, tworzył bibliotekę (z własnych zbiorów przekazał w I etapie 100 publikacji i książek, zaś w latach 1922-26 liczba ta zwiększa się do 440 pozycji).

W 1920 r. wybuchła wojna polsko-rosyjska, która to spowodowała bardzo duże trudności finansowe nowo powstałego Uniwersytetu. Następują redukcje w zakupach. K. Graff był jednak pełen optymizmu, pragnął przeprowadzić się do Poznania, tym bardziej że pod Poznaniem mieszkała jego matka z siostrą Zofią Fenrych.

1 marca 1920 r. K. Graff został mianowany profesorem zwyczajnym na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Poznańskiego decyzją Ministra Ministerstwa B. Dzielnicy Pruskiej, Departamentu Wyznań Religijnych i Oświecenia z dniem 1 marca 1920 r. pismem nr.14-IIa/83/20.

K. Graff prowadził rozmowy i korespondencję z Rektorem H. Świącickim i Dziekanem Michałem Sobeskim. (K. Graff był kolegą z ławki szkolnej Dziekana M. Sobeskiego z okresu Gimnazjum). Pobierał zaliczki na zakup przyrządów i książek . Zdecydowany był na przyjazd do Polski, ale nie mógł znaleźć spedytora, który dałby gwarancję, że cały dobytek jego dojedzie do Poznania. Piętrzące się kłopoty i jednocześnie ulgi dawane Prof. Graffowi przez Uniwersytet Hamburski, w postaci zwolnienia z prowadzenia dydaktyki, dawało jemu mieszkającemu w Bergerdorf doskonałe warunki do badań naukowych , co spowodowało że, w 1921 r. odmówił przyjęcia funkcji kierownika Obserwatorium Astronomicznego w Poznaniu.

Prof. Graff prowadził szeroką korespondencję z ówczesnymi wówczas astronomami w Polsce: z T. Banachiewiczem, Eugeniuszem Rybką itd., służył im radą i pomocą. Szczególnie prowadził szeroką korespondencję z I Kierownikiem Obserwatorium Poznańskiego dr Bohdanem Zaleskim, któremu służył radą i pomocą wszechstronną. W czasie pobytu u rodziny w Poznaniu K. Graff spotykał się z B. Zaleskim, wizytował Obserwatorium, przekazywał książki , publikacje i inne drobne materiały .

Ostatni kontakt Obserwatorium Astronomiczne w Poznaniu miało z K. Graffem w 1946 r. Była to korespondencja Prof. J. Witkowskiego dyr. Obserwatorium UP w sprawie rewindykacji wojennych dotyczącej zakupionego lustra średnicy 50 cm przez Uniwersytet Poznański w 1939 r. Prof. K. Graff posiada dorobek naukowy w postaci ponad 400 publikacji naukowych, książek i monografii.

2. Prof. dr Bohdan Zaleski

Bohdan ZALESKI urodził się 12.10.1887 r. w Kaliszu na Podolu (obecnie Ukraina) w rodzinie bogatych ziemian.

W 1905 r. ukończył gimnazjum w Żytomierzu. W latach 1905 – 1909 r. studiował astronomię na Uniwersytecie w Odessie. Następnie do 1911 r. specjalizował się w astrometrii w Pułkowie pod kierunkiem M. Bonsdorfa, Renca i Wittrama. Egzamin państwowy zdał przed Komisją Uniwersytetu w Odessie w maju 1911 r. W 1911 r. zostaje zatrudniony w Obserwatorium Astronomicznym w Pułkowie jako astronom nadetatowy. W 1913 r. zostaje skierowany do pracy w filii Obserwatorium Pułkowskiego w Nokołajewie, gdzie pracował do czerwca 1921 r.

W latach 1920-1921 B. Zaleski wykładał matematykę i mechanikę teoretyczną na Politechnice w Nokołajewie. W 1921 r. zostaje aresztowany przez władze sowieckie pod zarzutem szpiegostwa na rzecz Polski. Powodem tego zarzutu była posiadana przez B. Zaleskiego stara mapa wojskowa z pozycjami wojsk carskich. Po kilku miesiącach na skutek starań kierownictwa Obserwatorium Astronomicznego w Pułkowie B. Zaleski zostaje zwolniony z aresztu. Postanawia opuścić tę nieludzką ziemię i jesienią wraz z własną rodziną i matką przedziera się pieszo przez granicę do Polski. Rodzinę jego stanowili; matka Katarzyna z d. Okulicz, żona Wiera Zaleska (I voto Winkowska) z córką Larysą i synem Igorem. W Poznaniu rodzi się córka Halina.

B. Zaleski dostaje propozycję od Prof. T. Banachiewicza objęcia kierownictwa nowopowstałego Obserwatorium Astronomicznego przy Uniwersytecie Poznańskim. Zaleski był astronomem praktykiem i obserwatorem. W okresie Nokołajewskim jest współzałożycielem i inicjatorem "*Memories des astronomes de Nicilaieff*". W okresie tym opublikował 6 prac naukowych.

W 1923 r. B. Zaleski bierze udział w I Zjeździe Astronomów Polskich w Toruniu, na którym to zostaje utworzone Polskie Towarzystwo Astronomiczne, którego B. Zaleski jest członkiem założycielem. Jest również członkiem założycielem Narodowego Komitetu Astronomicznego, który powstał w 1924 r. przy Polskiej Akademii Umiejętności. Sytuacja B. Zaleskiego była trudna. W momencie objęcia Obserwatorium Astronomicznego w Poznaniu nie posiadał wyższych stopni naukowych. Dzięki swojemu uporowi stopień doktora uzyskuje w marcu 1923 r. na podstawie pracy "*Szerokość geograficzna Obserwatorium w Poznaniu*". Promotorem był Prof. dr T. Banachiewicz z Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie.

B. Zaleski objął kierownictwo Obserwatorium w Poznaniu 15 stycznia 1922 r. jako zastępca profesora. Zabiera się intensywnie do organizowania Obserwatorium i rozpoczęcia badań.

Otrzymuje kupiony przez Prof. K. Graffa instrument przejściowy Ertela, na którym to organizuje wspólnie z pierwszym studentem St. Andruszewskim, (który był również jego pierwszym asystentem) służbę czasu. Pojawiają się następnymi studenci i słuchacze; J. Sławski, J. Cichocki, K. Kordylewski i F. Burdecki, którzy stają się aktywnymi współpracownikami B. Zaleskiego.

St. Andruszewski odbył w 1919-20 r. służbę wojskową w łączności, jako radiotelegrafista, stąd znał się na aparatach odbiorczych. Załatwił z wojska przekazanie dla Obserwatorium kilku odbiorników radiowych, które służyły do odbioru sygnałów czasu. Dzięki temu poznańska służba czasu mogła od razu wejść w międzynarodowy system pomiarów. Drogą radiową B. Zaleski i St. Andruszewski określają różnicę długości geograficznej pomiędzy Poznaniem a Krakowem.

Wyposażenie instrumentalne na początku składało się z instrumentu Ertela, zegara Strassera, refraktora Steinheil o średnicy 162 mm i ogniskowej 2250 mm, obiektywu Reinfelder-Hertel średnicy 110 mm, chronografu firmy Lange, teodolitu podróznego Heydego i paralaktycznego refraktora Zeissa średnicy 110 mm. W 1925 roku dokupiono koło południkowe Repsolda z chronografem Kippa i chronometr Nardin. Instrument Ertel służył do wyznaczenia szerokości geograficznej Obserwatorium i prowadzenia służby czasu. Tym skromnym wyposażeniem wykonuje się systematycznie obserwacje zakryć gwiazd przez Księżyc (Zaleski, Andruszewski, Sławski). Obserwacje te są publikowane w Journal des Observateurs. W 1923 r. B. Zaleski doprowadza do wybudowania na wieży budynku kopuły o średnicy 3,6 m, w której zainstalowano refraktor Steinheil'a prowadzony sprężynowym mechanizmem zegarowym. Instrument znajdował się 10 m nad powierzchnią terenu, co dawało dobre warunki obserwacyjne. W 1924 r. B. Zaleski bierze udział w konferencji Komitetu Geodezyjnego Państw Bałtyckich w Helsingforsie.

B. Zaleski prowadzi szerokie kontakty naukowe. Jest w ścisłym kontakcie z prof. T. Banachiewiczem i dr Józefem Witkowskim. Prowadzi korespondencje z prof. K. Graffem, który szczególnie służy radą i pomocą wszechstronną B. Zaleskiemu [dok.13-18]. Prof. K. Graff kupuje i przekazuje z własnych zbiorów książki dla biblioteki Obserwatorium UP. W 1929 r. księgozbiór liczył 440 pozycji. B. Zaleski prowadzi korespondencję z dr Wł. Dziewulskim, kierownikiem Obserwatorium w Wilnie. Nawiązuje i utrzymuje kontakty towarzyskie z osobami życzliwymi dla nauki. Między innymi z doktorem, lekarzem i fizjografem Franciszkiem Chłapowskim, który posiada również zainteresowania astronomiczne. Przekazał on w darze dla Biblioteki OA kilka książek o tematyce astronomicznej.

Obserwatorium Astronomiczne bierze udział w ekspedycjach niwelacyjnych Narodowego Instytutu Astronomicznego w 1923, 1924 i 1926 r. Uczestnikami byli: St. Andruszewski, K. Kordylewski, J. Sławski i J. Cichocki (studenci UP). W 1926 r. Obserwatorium włącza się do międzynarodowej kampanii wyznaczania długości geograficznej. Pracę habilitacyjną, stworzenie katalogu deklinacji 486 gwiazd B. Zaleski wykonuje przy pomocy koła południkowego firmy Repsold. W obserwacjach pomaga jemu J. Cichocki, zaś w obliczeniach St. Andruszewski. Habilituje się w Krakowie u prof. T. Banachiewicza w 1926 r.

na podstawie pracy "Declinations of 486 Stars of the Berliner Jahrbuch for the Equinox 1925. Part I.". W planach naukowych B. Zaleskiego jest kontynuacja tematu "katalogowego". Chciał uzyskać średnie poprawki deklinacji w zależności od zboczenia. Wymagało to jednak wykonania obserwacji na półkuli południowej. W tym celu robi starania dokonania ekspedycji do Nowej Zelandii. W tym celu prowadzi intensywną korespondencję z L. J. Comrie z Nautical Almanac Office , Royal Naval College w Londynie. L.J. Comrie służy B. Zaleskiemu radą i pomocą w załatwianiu formalności wyjazdowych .

B. Zaleski ma kilku oddanych pasji astronomicznej studentów. Są to; St. Andruszewski, J. Sławski, K. Kordylewski - studenci astronomii, J. Cichocki - student fizyki i F. Burdecki - student matematyki.. St. Andruszewski i J. Sławski związali się z Obserwatorium Poznańskim na całe swe życie.

B. Zaleski wrócił z Rosji schorowany, miał postępującą gruźlicę płuc, która to spowodowała jego śmierć. Prof. dr Bohdan Zaleski zmarł 6 stycznia 1927 r. Pochowany został na cmentarzu górczyńskim w Poznaniu w dniu 9 stycznia 1927.

3. Dr. Stanisław Andruszewski

Stanisław Andruszewski był pierwszym, studentem Obserwatorium Astronomicznego Uniwersytetu Poznańskiego, pierwszym asystentem i pierwszym doktorem astronomii w historii OA.

Urodził się 25.04.1900r. we Lwowie. Był synem Heleny z d. Niedbał i Walentego Andruszewskiego, później dyrektora fabryki w Krotoszynie. W 1910r. wstąpił do Gimnazjum im. F. Wilhelma w Poznaniu, które ukończył w 1918r. W 1919 roku wstąpił ochotniczo do wojska do oddziałów łączności. Jesienią 1919r. zapisał się na wydział filozoficzny Uniwersytetu Poznańskiego, zaś w 1920r. przeszedł na wydział Prawa Ekonomicznego. W tym czasie brał udział w pracach plebiscytu na Warmii w Kriczynie.

W lipcu 1920r. ponownie wstępuje do wojska na front litewsko-białoruski jako telegrafista do końca grudnia. Urlopowany w 1921r. wraca na studia i zapisuje się na III trymestr 1921-1922r. wydziału filozoficznego, gdzie studiuje astronomię przez 10 trymestrów w Zakładzie Obserwatorium Astronomicznego pod kierunkiem dr Bohdana Zaleskiego i uzyskuje absolutorium na Wydziale Przyrodniczym 14 lutego 1926r. z prawem ubiegania się o stopień doktora. Zostaje zatrudniony jako asystent wolontariusz i włącza się w prace badawcze OA. 23.01.1924r. zostaje mianowany przez Rektora na młodszego asystenta Obserwatorium Astronomicznego z uposażeniem do końca grudnia 1932r, W latach 1930 – 1931 obserwuje na teleskopie Steihaila mikrometrem nitkowym planetoidy, buduje fotoelektryczną rejestrację

przejsć gwiazd. Wspólnie z Prof. B. Zaleskim organizuje podstawy nowoczesnej na owe czasy służbę czasu. Buduje 4 lampowy odbiornik radiowy do odbioru sygnałów czasu z radiostacji Paryż i Nauen.

W roku 1922 brał udział w ekspedycji niwelacyjnej Poznań – Kraków, w 1923r. w takiej ekspedycji Kraków – Warszawa. W 1924r. buduje 4 – lampowy odbiornik radiowy do odbioru sygnałów czasu. Buduje również urządzenie samopiszzące do rejestracji przejsć gwiazd przez południk, W 1927r. bierze udział w wyprawie naukowej na zaćmienie Słońca w Laponii (Szwecja). W 1929r. bierze udział w kampanii długościowej synchronicznych pomiarów geodezyjnych Poznań - Ryga. 17.08.1927r. jedzie do Rygi na takie pomiary z Prof. J. Witkowskim. W latach 1927 – 1931 nadaje systematycznie, dwa razy dziennie sygnały czasu dla radia Poznań. W 1927r. jest członkiem założycielem Polskiego Towarzystwa Przyjaciół Astronomii (19.11.1933r.), oraz członkiem jego zarządu.

W latach 1928–1931 St. Andruszewski nadzoruje remont i przebudowę budynku głównego Obserwatorium oraz budowę kopuły teleskopu Zeiss. Przez cały czas jego pracy prowadził służbę czasu opartą na zegarach wahadłowych i chronometrze morskim z dokładnością 0,01 sekundy. Przyjmował radiowe sygnały czasu z obserwatorium paryskiego i z Nauen dla potrzeb obserwacyjnych Obserwatorium. Jest twórcą aparatury do odbioru sygnałów czasu, uzyskał od wojska kilka aparatów radiowych ze służby łączności, w której kiedyś służył. Obliczał momenty zakryć Księżyca przez gwiazdy i te momenty obserwował. Obserwował systematycznie powierzchnię Marsa. Tworzył mapy powierzchni Marsa, który w tym czasie był w korzystnej opozycji. Prowadził zajęcia ćwiczenia do wykładów profesora Zaleskiego i Witkowskiego, dla studentów. Doktorat obronił w 1932r, na podstawie pracy „Wyznaczenie poprawek położenia Księżyca z zakryć gwiazd przez Księżyc w latach 1923-1925 w Obserwatorium Astronomicznym Uniwersytetu”

W latach 1922 do 1927 brał udział w obserwacjach i obliczeniach wspólnie z profesorem, związany z pracą habilitacyjną Prof. B. Zaleskiego. Po śmierci Prof. B. Zaleskiego (1927r.) przejął faktyczną opiekę i administrowanie Obserwatorium Astronomicznego, aż do powołania nowego kierownika Zakładu (Prof. J. Witkowskiego) w 1929r.

Ożenił się z Ireną z d. Sulanowska-Zaborowicz w 1930r. W małżeństwie urodziło się dwoje dzieci; Aleksandra (1.08.1932) i Lech (27,08.1933). Od stycznia 1934r. do 1939r. podjął pracę w bankowości. W czasie okupacji w lutym 1940r. wysiedlony z mieszkania w Poznaniu. Przebywał w powiecie Brzesko w dworze p. Skrzynieckich. Po wojnie w 1945r. powrócił do Poznania do pracy w bankowości, zaś w 1946 powrócił do pracy w Obserwatorium astronomicznym na stanowisko asystenta.

W tym czasie w 1957r. staraniem Prof. J. Witkowskiego rozpoczęto budowę Astronomicznej Stacji Szerokościowej w Borowcu k/Kornika. Dr St. Andruszewski i mgr H. Hurnik nadzorowali tę budowę, aż do jej ukończenia. Następnie dr S. Andruszewski został w niej zatrudniony na pełnym etacie aż do emerytury w 1964r. Zmarł 14 marca 1971r. Pochowany jest na cmentarzu junikowskim w Poznaniu.

4. Prof. dr Józef Witkowski

WITKOWSKI Józef , Marian syn Anny i Józefa (Terlicza) Witkowskiego urodził się 21 lutego 1892 r. w Odessie. Ojciec Józefa był znanym lekarzem w Odessie, zaś dziadowie wywodzili się z bogatych ziemian, których genealogia się 1550 r. Pierwszą edukację do roku 1906 odbywał kształceniem domowym.

Wykształcenie średnie uzyskuje w Gimnazjum Klasycznym w Odessie, które ukończył maturą w 1910 r. z wyróżnieniem srebrnym medalem.

Studia astronomiczne odbywa na Uniwersytecie Noworosyjskim w Odessie w latach 1910 -1914. Egzamin państwowy złożył w marcu 1916 r. 13 października 1916 r. został odznaczony dyplomem I stopnia za rozprawę "Okrzywych częstotliwości Charliera typu A i B w zastosowaniu do własnych ruchów plam słonecznych". Tym samym uzyskał stopień kandydata nauk matematycznych. Dyplom nr 11438/1104) odbiera 3 maja 1917 r.

W okresie studiów J. Witkowski pracował w Obserwatorium Astronomicznym w Odessie jako wolontariusz aż do 1916 r. Od stycznia 1917 r. do 5 kwietnia 1919 r. zatrudniony był jako asystent.

W okresie odesskim rozpoczynającym się w 1910 r. J. Witkowski zajmował się obserwacjami astronomicznymi na instrumencie przejściowym prowadząc służbę czasu. Był obserwatorem komet, dla których przez pierwsze lata zebrał pokaźny materiał fotograficzny, który później został wykorzystany przez prof. K. Pokrowskiego. Posiadał szczególnie uzdolnienia matematyczne, których owocem była publikacja "Tablice do rozwiązywania równań Gausa" wydana w 1917 r. a dotycząca teorii orbit.

Rewolucyjne, burzliwe zmiany polityczne zachodzące wówczas na Ukrainie zmusiły J. Witkowskiego wraz z rodziną do opuszczenia Odessy. 5 kwietnia 1919 r. wyjechał z Odessy poprzez Saloniki (14 kwietnia), Marsylię (19 czerwca) , by 11 października 1919 r. przybyć do Krakowa. W Krakowie 15 listopada uzyskał etat st. asystenta w Obserwatorium Astronomicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego i tym samym rozpoczął się krakowski okres działalności J. Witkowskiego. Obserwatorium krakowskie w tym czasie było najsilniejszym naukowym ośrodkiem astronomicznym w Polsce. Kierowane było przez Prof. dr Tadeusza Banachewicza, uczonego o wielkim autorytecie naukowym i znanym szeroko w świecie.

J. Witkowski włączył się intensywnie w nurt pracy badawczej i dydaktycznej. Od 1 października 1922 r. uzyskał etat adiunkta. 1 czerwca 1928 r. przeprowadził kolokwium habilitacyjne na podstawie rozprawy "Zakrycie gwiazdy 6 G Librae przez Jowisza oraz jego satelity Ganimedesa 12-13 sierpnia 1911.r.". W 1929 r. od 1 stycznia J. Witkowski został powołany na Kierownika Obserwatorium Astronomicznego Uniwersytetu Poznańskiego i mianowany na z-cę profesora UP. Tym samym zaczął się najbardziej pracowity i owocny okres działalności J. Witkowskiego zwany dalej poznańskim. Od tego momentu Obserwatorium Astronomiczne zaczęło się intensywnie rozwijać w każdym kierunku. Nastąpiły inwestycje budowlane i instrumentalne. Budynek główny Obserwatorium uzyskał dodatkowo piętro. Został wypożyczony z Narodowego Instytutu Astronomicznego (NIA) refraktor Zeiss 3000/200 mm, dla którego został wybudowany w 1929 r. pawilon z obrotową kopułą o średnicy 5 m. Został do celów służby czasu adaptowany schron wojskowy, w którym w specjalnej piwnicy na głębokości 6 m zostaje zainstalowany zegar wachadłowy Schort, zakupiony z funduszy Komitetu Geodezyjnego Państw Bałtyckich. Był to zegar firmy "The Synchro Co. Ltd, London ", gdzie tzw. "zegar pan" (master clock) umieszczony w piwnicy schronu synchronizuje drugi zegar "zegar sługa" (slave clock), umieszczony na I piętrze budynku Obserwatorium. Tym samym stworzono w Poznaniu wzorową służbę czasu.

7 czerwca 1929 r. J. Witkowski został mianowany profesorem UP, zaś 17 października 1934 r. został mianowany profesorem zwyczajnym dekretem prezydenta RP. Zdolności organizacyjne Prof. J. Witkowskiego spowodowały błyskawiczny rozwój poznańskiej placówki, która zaczęła być znana i doceniana w świecie. Jesienią 1929 r. Obserwatorium Poznańskie brało udział w międzynarodowej kampanii długościowej organizowanej przez Komitet Geodezyjny Państw Bałtyckich. Pomiaru wykonywane były przez załogę poznańską (J. Witkowski, St. Andruszewski i J. Sławski) w Poznaniu i Rydze. Ogółem zaobserwowano 1500 gwiazd a rejestracja momentów czasu zajęła około 6 km długości taśmy. Ten materiał naukowy został szczegółowo opracowany i opublikowany.

W okresie 1929 – 1939 r. główny kierunek badań naukowych obejmował;

- obserwacje zakryć gwiazd przez Księżyc,
- obserwacje pozycyjne wybranych planetoid i komet,
- obserwacje astronomiczne do celów służby czasu,
- obserwacje gwiazd zaćmieniowych i teoria ich orbit,
- prace teoretyczno rachunkowe z zakresu efemeryd i orbit komet,
- udział w organizowanych ekspedycjach naukowych na całkowite zaćmienie Słońca w 1932r
 - w USA i w 1934r w Irkucku,
- fotoelektryczne obserwacje przejść gwiazd.

W tym czasie nastąpił intensywny rozwój biblioteki, zostają zakupione duże ilości książek, katalogów, map i wydawnictw periodycznych. Nastąpiła szeroka wymiana publikacji

naukowych prawie z wszystkimi obserwatoriami astronomicznymi w świecie. W szczytowym okresie wymiana obejmowała około 150 placówek.

Obserwatorium Astronomiczne UP wydało własne zbiory publikacji "Publicarions de l'Observatoire Astronomique de l'Universite de Poznań". Pierwszy tom został wydany w 1931 r., zawierał 5 publikacji, drugi w 1936 r. składający się z 4 zeszytów zawierał łącznie 22 publikacje. Redaktorem tego wydawnictwa był Prof. J. Witkowski.

Studia astronomiczne w tym okresie ukończyło 4 absolwentów, gdzie F. Koebcke, A. Przybylski i S. Wierziński wykazali uzdolnienia z zakresu mechaniki nieba. Stąd też od 1932 r. zakres badań naukowych poszerzył się o mechanikę nieba. Pod kierunkiem Prof. J. Witkowskiego powstały pierwsze doktoraty (St. Andruszewski, 1932r i F. Koebcke, 1934 r.). W okresie 1929 – 1939 r. Prof. J. Witkowski opublikował 37 prac naukowych obejmujące obserwacje gwiazd zaćmienionych, obserwacje komet, obliczenia definitywnych orbit itp.

Osobną grupę działań Prof. J. Witkowskiego stanowiły funkcje, które pełnił. Z najważniejszych należy wymienić funkcję Dziekana Wydziału Matematyczno - Przyrodniczego UP w latach 1933-35, Prodziekana w latach 1936-38r i z-cę redaktora Acta Astronomica. Brał udział w wielu międzynarodowych konferencjach i kongresach MUA (do 1939 r. odbył 11 wyjazdów zagranicznych).

Rok 1939 był tragedią również dla Prof. J. Witkowskiego. We wrześniu 1939 r. po opuszczeniu miasta przez wojsko i władzę Prof. J. Witkowski brał udział w Komitecie Administracyjnym Uniwersytetu, którego zadaniem było zabezpieczenie majątku przed grabieżą. 29 września został aresztowany przez Gestapo pod zarzutem organizowania tajnej władzy wraz z innymi profesorami UP i osadzony w więzieniu przy ul. Młyńskiej. Po 10 dniach został wypuszczony pod warunkiem nie opuszczania miasta Poznania i meldowania się w Gestapo. 11 października udało się mu wyjechać do Krakowa, gdzie uzyskał pomoc i schronienie u przyjaciół dr-stwa p. Wysockich. Od marca do maja 1940 r. pracował w PCK, potem dzięki staraniom Prof. T. Banachiewicza został przyjęty do pracy w Obserwatorium Astronomicznym w Krakowie w charakterze asystenta aż do chwili oswobodzenia miasta. Poza normalną działalnością asystencką Prof. J. Witkowski prowadził obserwacje astronomiczne, prace rachunkowe, brał udział w tajnych zebraniach naukowych Obserwatorium, organizowanych przez Prof. T. Banachiewicza, na których to wygłosił kilka referatów. Brał udział w egzaminowaniu studentów, udzielał wskazówek doktorantom, udostępniał dane meteorologiczne tajnym organizacjom wojskowym. Pomagał swoim dawnym współpracownikom, między innymi sprowadził dr F. Koebcke z żoną, których Prof. T. Banachiewicz zatrudnia w charakterze obserwatorów w stacji astronomicznej na Lubomirze.

27 stycznia 1945 r. po oswobodzeniu Krakowa brał udział w zebraniu organizacyjnym byłych profesorów Uniwersytetu Poznańskiego zamieszkałych w Krakowie, celem utworzenia Komitetu Organizacyjnego Uniwersytetu Poznańskiego. Został wybrany sekretarzem tego Komitetu i skierowany w skład delegacji do Poznania, celem zabezpieczenia mienia i organizacji Uniwersytetu. Przybył do Poznania 18 marca 1945 r. i objął kierownictwo Obserwatorium Astronomicznego. Stan Obserwatorium przedstawiał się niekorzystnie, ze względu na skromne wyposażenie instrumentalne. Zakupione tuż przed wojną lustro paraboliczne średnicy 50 cm zostało przez Niemców wywiezione do firmy Georg-Tremel w

Austrii. Prof. J. Witkowski dokonywał usilnych starań rewindykacyjnych, celem odzyskania tej cennej optyki. Starania skończyły się niepowodzeniem, między innymi z powodu nie uzyskania zgody na wyjazd do Austrii, celem dokonania bezpośrednich rozmów z firmą Georg-Tremel. Starania te trwały do roku 1948.

Tematyka naukowa Obserwatorium była kontynuacją okresu przedwojennego. Obejmowała badania astrometryczne w kierunku astronomii względnej, absolutnej i prac teoretycznych. Prace obserwacyjne sprowadzały się do fotografowania małych planet i komet, obserwacji zakryć gwiazd przez Księżyc, obserwacji wybranych gwiazd zaćmieniowych. W ramach tych obserwacji została odkryta w 1949 r. w OA przez Jerzego Dobrzyckiego i Andrzeja Kwieka planetoida, która później uzyskała nazwę Posnania. Była to pierwsza planetoida odkryta w Polsce. Od tego momentu fotograficzne metody obserwacji weszły już na stałe do Obserwatorium.

Od 1945 r. rozpoczęto w Obserwatorium intensywną działalność dydaktyczną. Na zajęcia astronomiczne uczęszczało średnio 50 studentów rocznie. W Obserwatorium otwarto studia astronomiczne, które to do 1953 r. ukończyło 8 absolwentów. W tym okresie również zakończono dwa przewody doktorskie (St. Wierziński i A. Zajączkowski).

Prof. J. Witkowski został w 1947 r. powołany na członka korespondenta Polskiej Akademii Umiejętności oraz na przewodniczącego III wydziału PTPN w Poznaniu. Od lipca 1948 r. został powołany na Dziekana Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego UP na lata 1948 - 1950. Od 1946 r. prof. J. Witkowski był Redaktorem Biuletynu Zagranicznego PTPN, w którym to pracownicy OA również publikują swe prace.

W końcu grudnia 1950 r. Prof. J. Witkowski wraz z Prof. E. Rybką przybywał na zaproszenie AN ZSRR w Moskwie, gdzie udało się im nawiązać szeroką współpracę w zakresie badań ruchu wirowego Ziemi i służby czasu. Owocem tej współpracy było powstanie Astronomicznej Stacji Szerokościowej w Borowcu, której położenie geograficzne w stosunku do Obserwatorium Astronomicznego w Irkucku (ta sama szerokość geograficzna i długość geograficzna różniąca się o 90 stopni) stworzyło optymalne warunki dla wspólnych obserwacji zmian położenia osi obrotu Ziemi. Stację rozpoczęto budować w 1953 r., zaś normalną pracę badawczą rozpoczęto w 1957 r. Organizatorem tej placówki i jej pierwszym kierownikiem był Prof. J. Witkowski. Zakres badań obejmował przemieszczanie się osi obrotu Ziemi, ruch wirowy Ziemi, jego okres i zmiany czasu oraz przyływy skorupy ziemskiej. Do realizacji tych celów stworzono nowoczesną służbę czasu opartą na zegarach kwarcowych a później na wzorcach atomowych.

Prof. J. Witkowski stworzył placówkę, która liczyła się w świecie, jej wyniki były przekazywane do Central Bureau of the International Polar Motion Service w Mizusawie (Japonia) i do Międzynarodowego Biura Służby Czasu (BIH) w Paryżu. Stacja brała również udział w badaniach Międzynarodowego Roku Geofizycznego (MRG) w 1958r. Była kierowana przez Prof. J. Witkowskiego do 1965 r. W 1957 r. na bazie pracowni z zakresu astronomii Polskiej Akademii Nauk powstał Zakład Astronomii. W skład jego wchodziły pracownie; Astrofizyki I w Toruniu, Astrofizyki II w Warszawie i Astrometrii, Mechaniki Nieba w Borowcu (ASS). Pierwszym kierownikiem został Prof. J. Witkowski i pełnił tę funkcję do 30.09.1962 r.

W ramach działalności Zakładu Astronomii zakupiono w firmie Zeiss teleskop Schmidta 60/90 cm przeznaczony docelowo dla Centralnego Obserwatorium Astronomicznego oraz wykonano w pracowniach kilka unikalnych konstrukcji jak; teleskop zenitalny dla ASS w Borowcu, ruchomy radioteleskop paraboliczny średnicy 12 m i interferometr dla Pracowni Astrofizyki I w Toruniu.

Podstawowa działalność Prof. J. Witkowskiego była związana jednak z Uniwersytetem im. Adama Mickiewicza, gdzie był kierownikiem Katedry Astronomii i Obserwatorium Astronomicznego. Dobijał się usilnie o dofinansowanie poznańskiej astronomii, marzył o rozbudowie instrumentarium i całego Obserwatorium. Uzyskał nowe etaty dla pracowników. Rzeczywistość była bardzo bezwzględna, brak środków finansowych dla uczelni ciągle odsuwał zadania, które sobie stawiał.

Związał się na zawsze z ośrodkiem poznańskim. Po śmierci prof. T. Banachiewicza w 1954 r. miał propozycję objęcia kierownictwa Obserwatorium krakowskiego z którego zdecydowanie zrezygnował. Kierownictwo Obserwatorium pełnił do emerytury. 1 października 1962r przekazał je swemu uczniowi prof. Fryderykowi Koebeke.

Osobnym rozdziałem działalności prof. J. Witkowskiego może być działalność redaktorska, którą rozpoczął już w 1920 r. będąc współredaktorem wydawnictw Obserwatorium Krakowskiego. Od 1925 - 1955 r. był zastępcą redaktora Acta Astronomica, następnie był redaktorem naczelnym aż do roku 1966. W okresie poznańskim od 1946 – 1972 r. był redaktorem Biuletynu Zagranicznego PTPN seria B i recenzentem kilku innych wydawnictw. Był poliglotą, znał biegle w mowie i piśmie język francuski, angielski, niemiecki, rosyjski a ponadto biernie jeszcze 10 języków.

Prof. J. Witkowski na przestrzeni swego pracowitego życia pełnił ponad 30 różnych funkcji w organizacjach krajowych i zagranicznych. Między innymi był członkiem Komisji Geodezyjnej Państw Bałtyckich, sekretarzem Polskiego Towarzystwa Astronomicznego od 1920 r., członkiem założycielem Narodowego Instytutu Astronomicznego, członkiem Societe Astronomique France, członkiem Komitetu Astronomii i Geodezji PAN, członkiem Międzynarodowej Unii Astronomicznej, członkiem British Interplanetary Society i wielu innych.

Prof. J. Witkowski brał czynny udział w około 60 naukowych wyjazdach zagranicznych, między innymi na Kongresy MUA (1922 r., 1932 r., 1935 r., 1938 r., 1955 r., 1958 r., 1961 r., 1964 r., 1967 r.), na Międzynarodowe Sympozja Przyływów Skorupy Ziemskiej, na międzynarodowe kolokwia specjalistyczne.

W latach 1920 -1953 brał udział w 10 ekspedycjach naukowych, gdzie z najważniejszych wymienić należy; w 1926 r. ekspedycję grawimetryczną na trasie Gdynia - Warszawa, w 1929 r. ekspedycję pomiaru długości geograficznej organizowaną przez Komitet Geodezyjny Państw Bałtyckich do Rygi, ekspedycje w 1932 r., 1936 r., 1953 r. na całkowite zaćmienia Słońca.

W zakresie działalności dydaktycznej prof. J. Witkowski był promotorem 15 doktorantów, z których 10 uzyskało później stopnie profesorskie. Jego wykładów słuchało tysiące studentów, był opiekunem i recenzentem kilkudziesięciu prac magisterskich. Wygłaszał prelekcje

popularno - naukowe dla szerokiego grona słuchaczy, opublikował wiele artykułów popularno - naukowych oraz komunikatów w prasie, radio i telewizji.

Wykonał kilkadziesiąt recenzji prac doktorskich i habilitacyjnych oraz ponad 20 ocen dorobku naukowego uczonych z różnych uczelni i ośrodków naukowych a dotyczących mianowania na stopnie profesorskie. W dorobku swoim posiada ponad 170 publikacji naukowych. Prace te obejmują obserwacje astronomiczne, prace dotyczące eksperymentów badawczych, prace rachunkowe, prace teoretyczne i popularyzacyjne.

Za swoją działalność dydaktyczną i naukową został odznaczony w 1957 r. Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski i w 1972 r. Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski oraz wieloma pomniejszymi wyróżnieniami. Zmarł 26 maja 1976 r. . Grób znajduje się na cmentarzu powązkowskim w Warszawie

5. Prof. Joachim Stobbe (okres okupacji niemieckiej)

W Archiwum Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu oraz w Archiwum Obserwatorium Astronomicznego UAM istnieje szeroka dokumentacja działalności Prof. Joachima Stobbego, który latach 1940-1943 . był kierownikiem przejętego przez okupantów Obserwatorium Astronomicznego w Poznaniu oraz generalnym komisarzem do spraw Obserwatoriów Astronomicznych na terenie Europy wschodniej; Łotwy, Estonii, Ukrainy, Słowacji i Jugosławii. Odbił wiele podróży do tych krajów celem dokonania zarekwirowania majątku materialnego, sprzętu optycznego, różnych urządzeń i bibliotek. Istnieją dokumenty podpisane przez J. Stobbe; są to wykazy zarekwirowanego sprzętu. Sprzęt ten był kierowany do Niemiec. Niektóre instrumenty zostały zatrzymane w Poznaniu w OA, np. kamera Petzval, mikrofotometr z Uniwersytetu Warszawskiego.

Przedmioty te zostały po wojnie zwrócone prawowitym właścicielom. W czasie pobytu J. Stobbego w OA w Poznaniu zatrudnionych było 7 osób; Edyta Wambier (była absolwentka i pracownica Uniwersytetu Poznańskiego), Jan Baranowski, sekretarka E. Elenberg, doc H. Fischer, mechanik H. Ziemer-Dukowski i sprzątaczką Wł. Karolak. Do roku 1944 byli . również krótko zatrudniani naukowcy pracownicy niemieccy (doktorzy), którzy po kilku miesiącach byli wcielani do armii niemieckiej i kierowani na front. Taki sam los czekał J. Stobbego, który w 1943 poddał się zabiegowi chirurgicznemu w szpitalu w Berlinie , w którym podczas zabiegu zmarł. Kierownictwo OA objął doc H. Fischer.

6. Prof. dr Józef Witkowski

Rok 1939 był tragedią również dla Prof. J. Witkowskiego. We wrześniu 1939 r. po opuszczeniu miasta przez wojsko i władzę Prof. J. Witkowski brał udział w Komitecie Administracyjnym Uniwersytetu, którego zadaniem było zabezpieczenie majątku przed grabieżą. 29 września został aresztowany przez Gestapo pod zarzutem organizowania tajnej władzy wraz z innymi profesorami UP i osadzony w więzieniu przy ul. Młyńskiej. Po 10 dniach został wypuszczony pod warunkiem nie opuszczania miasta Poznania i meldowania się w Gestapo. 11 października udało się mu wyjechać do Krakowa, gdzie uzyskał pomoc i schronienie u przyjaciół dr-stwa p. Wysockich. Od marca do maja 1940 r. pracował w PCK, potem dzięki staraniom Prof. T. Banachiewicza został przyjęty do pracy w Obserwatorium Astronomicznym w Krakowie w charakterze asystenta aż do chwili oswobodzenia miasta.

Poza normalną działalnością asystencką Prof. J. Witkowski prowadził obserwacje astronomiczne, prace rachunkowe, brał udział w tajnych zebraniach naukowych Obserwatorium, organizowanych przez Prof. T. Banachiewicza, na których to wygłosił kilka referatów. Brał udział w egzaminowaniu studentów, udzielał wskazówek doktorantom, udostępniał dane meteorologiczne tajnym organizacjom wojskowym. Pomagał swoim dawnym współpracownikom, między innymi sprowadził dr F. Koebecke z żoną, których Prof. T. Banachiewicz zatrudnia w charakterze obserwatorów w stacji astronomicznej na Lubomirze.

27 stycznia 1945 r. po oswobodzeniu Krakowa brał udział w zebraniu organizacyjnym byłych profesorów Uniwersytetu Poznańskiego zamieszkałych w Krakowie, celem utworzenia Komitetu Organizacyjnego Uniwersytetu Poznańskiego. Został wybrany sekretarzem tego Komitetu i skierowany w skład delegacji do Poznania, celem zabezpieczenia mienia i organizacji Uniwersytetu. Przybył do Poznania 18 marca 1945 r. i objął kierownictwo Obserwatorium Astronomicznego. Stan Obserwatorium przedstawiał się niekorzystnie, ze względu na skromne wyposażenie instrumentalne. Zakupione tuż przed wojną lustro paraboliczne średnicy 50 cm zostało przez Niemców wywiezione do firmy Georg-Tremel w Austrii. Prof. J.

Witkowski dokonywał usilnych starań rewindykacyjnych, celem odzyskania tej cennej optyki. Starania skończyły się niepowodzeniem, między innymi z powodu nie uzyskania zgody na wyjazd do Austrii, celem dokonania bezpośrednich rozmów z firmą Georg-Tremel. Starania te trwały do roku 1948.

Tematyka naukowa Obserwatorium była kontynuacją okresu przedwojennego. Obejmowała badania astrometryczne w kierunku astronomii względnej, absolutnej i prac teoretycznych. Prace obserwacyjne sprowadzały się do fotografowania małych planet i komet, obserwacji zakryć gwiazd przez Księżyc, obserwacji wybranych gwiazd zaćmieniowych. W ramach tych obserwacji została odkryta w 1949 r. w OA przez Jerzego Dobrzyckiego i Andrzeja Kwieka planetoida, która później uzyskała nazwę Posnania. Była to pierwsza planetoida odkryta w Polsce. Od tego momentu fotograficzne metody obserwacji weszły już na stałe do Obserwatorium.

Od 1945 r. rozpoczęto w Obserwatorium intensywną działalność dydaktyczną. Na zajęcia astronomiczne uczęszczało średnio 50 studentów rocznie. W Obserwatorium otwarto studia astronomiczne, które to do 1953 r. ukończyło 8 absolwentów. W tym okresie również zakończono dwa przewody doktorskie (St. Wierziński i A. Zajęczkowski).

Prof. J. Witkowski został w 1947 r. powołany na członka korespondenta Polskiej Akademii Umiejętności oraz na przewodniczącego III wydziału PTPN w Poznaniu. Od lipca 1948 r. został powołany na Dziekana Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego UP na lata 1948 - 1950. Od 1946 r. prof. J. Witkowski był Redaktorem Biuletynu Zagranicznego PTPN, w którym to pracownicy OA również publikują swe prace.

W końcu grudnia 1950 r. Prof. J. Witkowski wraz z Prof. E. Rybką przybywał na zaproszenie AN ZSRR w Moskwie, gdzie udało się im nawiązać szeroką współpracę w zakresie badań ruchu wirowego Ziemi i służby czasu. Owocem tej współpracy było powstanie Astronomicznej Stacji Szerokościowej w Borowcu, której położenie geograficzne w stosunku do Obserwatorium Astronomicznego w Irkucku (ta sama szerokość geograficzna i długość geograficzna różniąca się o 90 stopni) stworzyło optymalne warunki dla wspólnych obserwacji zmian położenia osi obrotu Ziemi. Stację rozpoczęto budować w 1953 r., zaś normalną pracę badawczą rozpoczęto w 1957 r. Organizatorem tej placówki i jej pierwszym kierownikiem był prof. J. Witkowski. Zakres badań obejmował przemieszczanie się osi obrotu Ziemi, ruch wirowy Ziemi, jego okres i zmiany czasu oraz przyipywy skorupy ziemskiej. Do realizacji tych celów stworzono nowoczesną służbę czasu opartą na zegarach kwarcowych a później na wzorcach atomowych.

Prof. J. Witkowski stworzył placówkę, która liczyła się w świecie, jej wyniki były przekazywane do Central Bureau of the International Polar Motion Service w Mizusawie (Japonia) i do Międzynarodowego Biura Służby Czasu (BIH) w Paryżu. Stacja brała również udział w badaniach Międzynarodowego Roku Geofizycznego (MRG) w 1958r. Była kierowana przez Prof. J. Witkowskiego do 1965 r.

W 1957 r. na bazie pracowni z zakresu astronomii Polskiej Akademii Nauk powstał Zakład Astronomii. W skład jego wchodziły pracownie; Astrofizyki I w Toruniu, Astrofizyki II w Warszawie i Astrometrii, Mechaniki Nieba w Borowcu (ASS). Pierwszym kierownikiem został Prof. J. Witkowski i pełnił tę funkcję do 30.09.1962 r.

W ramach działalności Zakładu Astronomii zakupiono w firmie Zeiss teleskop Schmidta 60/90 cm przeznaczony docelowo dla Centralnego Obserwatorium Astronomicznego oraz wykonano w pracowniach kilka unikalnych konstrukcji jak; teleskop zenitalny dla ASS w Borowcu, ruchomy radioteleskop paraboliczny średnicy 12 m i interferometr dla Pracowni Astrofizyki I w Toruniu.

Podstawowa działalność Prof. J. Witkowskiego była związana jednak z Uniwersytetem im. Adama Mickiewicza, gdzie był kierownikiem Katedry Astronomii i Obserwatorium Astronomicznego.

Dobijał się usilnie o dofinansowanie poznańskiej astronomii, marzył o rozbudowie instrumentarium i całego Obserwatorium. Uzyskał nowe etaty dla pracowników. Rzeczywistość była bardzo bezwzględna, brak środków finansowych dla uczelni ciągle odsuwał zadania, które sobie stawiał.

Związał się na zawsze z ośrodkiem poznańskim. Po śmierci prof. T. Banachiewicza w 1954 r. miał propozycję objęcia kierownictwa Obserwatorium krakowskiego z którego zdecydowanie zrezygnował. Kierownictwo Obserwatorium pełnił do emerytury. 1 października 1962r przekazał je swemu uczniowi prof. Fryderykowi Koebecke.

Osobnym rozdziałem działalności prof. J. Witkowskiego może być działalność redaktorska, którą rozpoczął już w 1920 r. będąc współredaktorem wydawnictw Obserwatorium Krakowskiego. Od 1925 - 1955 r. był zastępcą redaktora Acta Astronomica, następnie był redaktorem naczelnym aż do roku

1966. W okresie poznańskim od 1946 – 1972 r. był redaktorem Biuletynu Zagranicznego PTPN seria B i recenzentem kilku innych wydawnictw. Był poliglotą, znał biegle w mowie i piśmie język francuski, angielski, niemiecki, rosyjski a ponadto biernie jeszcze 10 języków.

Prof. J. Witkowski na przestrzeni swego pracowitego życia pełnił ponad 30 różnych funkcji w organizacjach krajowych i zagranicznych. Między innymi był członkiem Komisji Geodezyjnej Państw Bałtyckich, sekretarzem Polskiego Towarzystwa Astronomicznego od 1920 r., członkiem założycielem Narodowego Instytutu Astronomicznego, członkiem Societe Astronomique France, członkiem Komitetu Astronomii i Geodezji PAN, członkiem Międzynarodowej Unii Astronomicznej, członkiem British Interplanetary Society i wielu innych.

Prof. J. Witkowski brał czynny udział w około 60 naukowych wyjazdach zagranicznych, między innymi na Kongresy MUA (1922 r., 1932 r., 1935 r., 1938 r., 1955 r., 1958 r., 1961 r., 1964 r., 1967 r.), na Międzynarodowe Sympozja Przyptywów Skorupy Ziemskiej, na międzynarodowe kolokwia specjalistyczne.

W latach 1920 -1953 brał udział w 10 ekspedycjach naukowych, gdzie z najważniejszych wymienić należy; w 1926 r. ekspedycję grawimetryczną na trasie Gdynia - Warszawa, w 1929 r. ekspedycję pomiaru długości geograficznej organizowaną przez Komitet Geodezyjny Państw Bałtyckich do Rygi, ekspedycje w 1932 r., 1936 r., 1953 r. na całkowite zaćmienia Słońca.

W zakresie działalności dydaktycznej prof. J. Witkowski był promotorem 15 doktorantów, z których 10 uzyskało później stopnie profesorskie. Jego wykładów słuchało tysiące studentów, był opiekunem i recenzentem kilkudziesięciu prac magisterskich. Wygłaszał prelekcje popularno - naukowe dla szerokiego grona słuchaczy, opublikował wiele artykułów popularno - naukowych oraz komunikatów w prasie, radio i telewizji.

Wykonał kilkadziesiąt recenzji prac doktorskich i habilitacyjnych oraz ponad 20 ocen dorobku naukowego uczonych z różnych uczelni i ośrodków naukowych a dotyczących mianowania na stopnie profesorskie. W dorobku swoim posiada ponad 170 publikacji naukowych. Prace te obejmują obserwacje astronomiczne, prace dotyczące eksperymentów badawczych, prace rachunkowe, prace teoretyczne i popularyzacyjne.

Za swoją działalność dydaktyczną i naukową został odznaczony w 1957 r. Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski i w 1972 r. Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski oraz wieloma pomniejszymi wyróżnieniami.

Zmarł 26 maja 1976 r . Grób znajduje się na cmentarzu powązkowskim w Warszawie

7. Prof. dr Fryderyk Koebcke

Fryderyk Juliusz Jerzy Ildefons **KOEBCKE** urodził się 14.10.1909 r. w Odolanowie k/Ostrowa Wlkp. Ojciec Fryderyk, matka Maria z d. Żuromska Naukę w szkole średniej rozpoczął w Gimnazjum im. Kołłątaja w Krotoszynie w 1918-22 r. Ukończył zaś Gimnazjum Matematyczno - Przyrodnicze w Katowicach ,zakończone maturą 16 czerwca 1928 r. Następnie rozpoczyna pracę jako praktykant w Królewskiej Hucie (obecnie Huta Pokoju) w Katowicach w okresie od 4.8. - 31.8.1928 r. W październiku 1928 r. Fryderyk Koebcke zapisuje się na wydział Matematyczno-Przyrodniczy Uniwersytetu Poznańskiego, gdzie studiuje astronomię. W okresie studiów w 1931 r. zostaje zatrudniony w Obserwatorium jako asystent wolontariusz. Studia kończy już po 9 semestrze, uzyskując stopień mgr astronomii na podstawie pracy "Definitywna orbita komety 1930 I (Peltier - Schwassmann - Wachmann)".

Dyplom ukończenia studiów astronomicznych Nr 160 uzyskał 28 marca 1933r. Już od 1.1.1933 r. F. Koebcke zostaje zatrudniony w Obserwatorium Astronomicznym jako młodszy asystent. 11 sierpnia 1933 r. F. Koebcke zawarł związek małżeński z Anielą Cybińską, nauczycielką z Żnina. Po ślubie młodzi Koebckowie zamieszkali w Obserwatorium. Stopień naukowy doktora filozofii z zakresu astronomii F. Koebcke uzyskał na podstawie pracy "O zastosowaniu krakowianów w astronomii" w dniu 1.4.1936 r. Głównymi zainteresowaniami F. Koebckego były zagadnienia mechaniki nieba w zastosowaniu do komet. Wykonał wiele prac teoretyczno - rachunkowych dotyczących orbit i efemeryd komet. W czerwcu 1936 r. wyjechał razem z Prof. dr J. Witkowskim do Omska na obserwacje całkowitego zaćmienia Słońca ramach ekspedycji organizowanej przez NIA. W 1937 r. od 1 września obejmuje etat adiunkta, na którym pozostaje do wybuchu wojny.

4 kwietnia 1938r urodził się syn Stanisław. Tuż po wybuchu wojny , obawiając się prześladowań i deportacji Koebckowie w lutym 1940 r. wywożą syna do Świętochowic do siostry Fryderyka. Po wkroczeniu Niemców do Poznania F. Koebcke wraz z J. Baranowskim zabezpieczają majątek Obserwatorium, szczególnie bibliotekę i narzędzia obserwacyjne.

5 marca 1940 r. Koebckowie zostają wysiedleni z Obserwatorium, wywiezieni do obozu przejściowego na ul. Główną, dalej pociągiem do Janowic n/Wisłą k. Kazimierza.

W trakcie wysiedlania F. Koebcke powiedział do żony znamienne słowa "*pamiętaj, nie płacz przy szopach*". Ojciec Fryderyka, też Fryderyk, był pochodzenia niemieckiego F. Koebcke bardzo zdecydowanie określił się jako Polak, odmawia wszelkiej pomocy ze strony Niemców, którzy próbowali jemu pomóc i zniemczyć jego. W momencie, gdy oczekiwał w obozie przejściowym na deportację, Niemcy jeszcze poprzez byłą współpracownicę Obserwatorium Astronomicznego w Poznaniu Edytę Warmbier (niemkę, pracującą od 1937 r. w V kolumnie) poszukiwali F. Koebckego, celem zatrzymania jego w Poznaniu. F. Koebcke wraz z żoną świadomie nie ujawniał się, pozwolił się deportować. Wywieziono ich w marcu 1940 r. do Janowic. Mieszkali u chłopa, pracowali zaś w majątku Czaplińskich, Fryderyk na etacie stróża nocnego. Faktycznie nauczali czworo dzieci Czaplińskich. W 1942 r. z pomocą Prof. dr J. Witkowskiego przenieśli się na Stację Obserwacyjną na Łysinie, gdzie Fryderyk Koebcke był obserwatorem i kierownikiem placówki, zaś żona rachmistrzem. Przebywali tam do marca 1944 r.

. Od marca 1944 r. F. Koebcke został zatrudniony w Obserwatorium Astronomicznym w Krakowie jako obserwator, gdzie pracował do marca 1945 r. Na początku marca 1945 r. wraca z rodziną do Poznania do Obserwatorium Astronomicznego, gdzie organizuje na nowo prace naukowe, obserwacyjne i dydaktyczne. Powraca do prac teoretyczno - rachunkowych z zakresu mechaniki nieba, szczególnie komet. W latach 50 - tych włącza się intensywnie do organizowania i budowy Astronomicznej Stacji Szerokościowej PAN w Borowcu. Jest współtwórcą pierwszych w Polsce zegarów kwarcowych i nowoczesnej służby czasu, która w tym czasie dała Zakładowi znaczącą pozycję w świecie. F. Koebcke wspólnie z dr H. Hurnikiem dokonują wielu eksperymentów technicznych; uruchamiają fotoelektryczną rejestrację przebieg gwiazd, budują kamerę Markowitza i modernizują służbę czasu. F. Koebcke włącza się intensywnie w działalność społeczną i administracyjną. 20 grudnia 1954 r. Centralna Komisja Kwalifikacyjna przyznaje F. Koebckemu za cały dorobek naukowy stanowisko docenta, zaś 26 marca 1959 r. tytuł profesora nadzwyczajnego. W 1958r zostaje powołany na Dziekana Wydziału Matematyki, Fizyki i Chemii. Od 1.9.1959 r. zostaje powołany na Prorektora d/s Nauczania, zaś w II kadencji od 1.10.1962 do 30.9.1965 r. zostaje powołany na Prorektora UAM d/s Nauki. 1 października 1962 r. zostaje mianowany kierownikiem Obserwatorium Astronomicznego. Staje się III Kierownikiem w historii OA. Funkcję tę pełni do 4.9.1967 r., rezygnując z niej ze względu na postępującą chorobę, która doprowadza do amputacji nogi. F. Koebcke zajmuje się szeroko popularyzacją nauki. Po wojnie w 1949 r. wydaje kilka popularno - naukowych broszur astronomicznych. Prowadzi odczyty, prelekcje i pokazy nieba dla szerokiego grona słuchaczy. Jest autorem tłumaczenia książki "Poradnik miłośnika astronomii" Kulikowskiego, pozycji szczególnie przydatnej miłośnikom astronomii. F. Koebcke bierze udział w organizowaniu sieci obserwacji Sztucznych Satelitów Ziemi. Wchodzi w zagadnienia teoretyczne ruchu SSZ. Owocem tego jest kilka publikacji naukowych i kilka prac magisterskich.

F. Koebcke ciężko chorując był aktywny do ostatnich swych dni. Prowadził seminarium z mechaniki nieba dla studentów, służył konsultacjami naukowymi wszystkim zainteresowanym. Był zawsze pogodny, służył radą i potrafił zawsze znaleźć kompromis.

Fryderyk KOEBCKE zmarł 4 lutego 1969r. Pochowany został w dniu 8 lutego w Poznaniu na cmentarzu junikowskim z pełnymi honorami przynależnymi temu wielkiemu Człowiekowi i Astronomowi.
--

8. Prof. dr Hieronim Hurnik

Hieronim Hurnik urodzony 6.10.1919 r. w Poznaniu, imię ojca: Jan , matki: Maria. Wykształcenie: średnie uzyskał w Państwowym Gimnazjum im. Paderewskiego w 1929-37 r. Studia wyższe odbył na Uniwersytecie Poznańskim na wydziale Przyrodniczym Uniwersytetu w latach 1937-39 r. i 1945- 1948 r. Magisterium uzyskał w 1948 r. na podstawie obrony pracy "Badanie obiektu Steinheil nr 43262" opublikowanej w Pracach Komisji Matematyki i Przyrody AN , z. 4, 1949 r. Związek małżeński zawarł w 1954r. z Bogusławą z d. Napieralska W związku urodziło się jedno dziecko Elżbieta Hurnik.

Doktorat (kandydat nauk astronomicznych.) uzyskał 27.6.1958 r. na podstawie obrony pracy: "Rozkład periheliów i biegunów orbit komet nieperiodycznych w przestrzeni" opublikowana w Acta Astronomica , Vol.9, Nr.3, 1959 r. Promotorem pracy był Prof dr Józef Witkowski.

Habilitacja nastąpiła 7.11.1964 r. na podstawie rozprawy: "Zagadnienie ruchu Słońca względem statystycznej chmury komet", Recenzentami pracy byli Prof. dr F. Koebeke, Prof dr hab. J. Witkowski i Prof. dr hab. Wł. Zonn. Opublikowana została w UAM w pracach Wydziału Matematyki Fizyki i Chemii, Seria Astronomia , Nr 1, str 1-30

Od 5.9.1967 r. do 1.2.1991 r. był Kierownikiem Obserwatorium Astronomicznego (IV Kier.)

Od 1965 r. – 1972 r. był Prodziekanem Wydziału. Matematyki Fizyki i Chemii oraz

Kierownikiem Zaocznego Studium Fizyki.

Pełni funkcje w kraju i za granicą:

Członek MUA (Międzynarodowa Unia Astronomiczna) od 24.8.1976 r.

- " PTPN od 13.8.1985 r.
- " Komitetu Badań Kosmicznych PAN 1978-89 r.
- " Komitetu Astronomii PAN 1972-1989 r.
- " Komitetu Geodezji PAN
- " Komitetu Narodowego do spraw MUA
- " Rady Naukowej CBK 1978-1989 r.

- " Komitetu Głównej Olimpiady Astronomicznej
- " Rady Naukowo Programowej Planetarium w Olsztynie
- " Komisji Fizyki Kosmicznej 1978-1989 r.
- " Komisji Geodezji Satelitarnej 1978-1995r.
- „ Członek Polskiego Towarzystwa Meteorologicznego

Członek Komitetu Redakcyjnego Artificial Satellites

- " " " Rocznika Astronomicznego
- " " " Inst. Geodezji i Kartografii

Prof. H. Hurnik wypromował 17 doktorów, wydał 16 recenzji doktorskich, 5 recenzji habilitacyjnych, 5 opinii do tytułu profesora.

Prof. H. Hurnik prowadził zajęcia dydaktyczne ćwiczenia i wykłady dla studentów; geografii, matematyki, fizyki i astronomii od r 1948 do 2010r. z wszystkich możliwych przedmiotów astronomicznych.

Wygłosił w Poznaniu i w terenie około 100 prelekcji, odczytów popularno-naukowych.

W początkach pracy Prof. H. Hurnika studentów astronomii można było policzyć na palcach rąk. Do końca kierownictwa Profesora w Obserwatorium wypromowano ponad 100 absolwentów magistrów astronomii. Zwiększono nabór kandydatów na studia astronomiczne, wprowadzono nowe specjalizacje dla kandydatów. Rozpoczęto studia doktoranckie, które ukończyło już kilkunastu doktorów astronomii. Profesor H. Hurnik będąc już emerytem dalej prowadził zajęcia dydaktyczne dla studentów i doktorantów.

Posiadał odznaczenia:

1. 3.5.1969 r. - Odznaka Gryfa Pomorskiego
2. 15.9.1972 r. - Złoty Krzyż Zasługi
3. 26.9.73 r. - Odznaka Honorowa M. Poznania
4. 11.9.74 r. - Krzyż Kawalerski Odrodzenia Polski
5. 29.9.1981 r. - Medal Komisji Edukacji Narodowej
6. 18.10.1988 r. - Odznaka Honorowa "Zasługi dla rozwoju woj. Poznańskiego"
7. 22.7.1984 r. - Medal 40-lecia PRL
8. 30.8.1989 r. - Zasłużony Nauczyciel

Profesor H. Hurnik realizował pomysły i plany wizjonerskie w zakresie tworzenia nowoczesnej astronomii w Poznaniu. Były to czasy trudne, szczególnie w okresie przełomu politycznego i gospodarczego kraju. Prace, które profesor realizował wymagały dużych

nakładów finansowych, ponieważ realizowaliśmy rzeczy wielkie. Nie wszystkie udało się zrealizować do końca, ze względu na katastroficzne przerwy w finansowaniu rozpoczętych i daleko zaawansowanych tematów naukowych. Powstało jednak kilka rzeczy wielkich, które OA wprowadziły na drogę zakładów liczących się w świecie. Prof. H. Hurnik nie tylko był naukowcem astronomem ale również inżynierem, jednym z najpracowitszych inżynierów wśród polskiego świata astronomicznego. Zainicjował szerokie badania naukowe i brał w nich udział; z zakresu mechaniki nieba, astrometrii współczesnej, astrofizyki, fizyki małych ciał niebieskich, badań meteoroidów itp., w których miał swoje naukowe osiągnięcia. Tworzył zespoły badawcze, które rozwijały nowe kierunki badań. Następował koniec astrometrii klasycznej i OA wchodziło bardzo szeroko w badania astrofizyczne.

Prof. H. Hurnik stworzył zespół pracowników, który można nazwać „silną grupą mechaników nieba z Poznania”. Jest to zespół pracowników OA w dziedzinie mechaniki nieba najsilniejszy, najliczniejszy w Polsce, posiadający duży dorobek naukowy liczący się poza granicami kraju. Pod kierunkiem Profesora powstało kilka instrumentów astronomicznych, które zaliczają się do czołówki światowej. Czasy, w których pracował Prof. H. Hurnik były trudne (szczególnie w okresie powojennym) ze względu na tradycję w polskich obserwatoriach, „dyktatury jednostki” (ja to nazywam, trochę złośliwie, resztkami systemu feudalnego), oraz olbrzymimi trudnościami finansowymi Zakładu. Pomimo tego, Profesor realizował swoje wizjonerskie marzenia. Budował nowoczesne instrumenty astronomiczne; teleskopy i dalmierze satelitarne.

9. Czasy obecne (1991-2019)

Prof. H. Hurnik pozostawił po sobie godnych siebie następców, którzy wizję profesora nawet rozszerzyli. Są to; **Prof. dr Krystyna Kurzyńska**, która otworzyła dla Obserwatorium Poznańskiego „okno na świat”, organizując kilka wielkich międzynarodowych konferencji astronomicznych, pojawiły się możliwości wyjazdowe pracowników OA do innych zagranicznych ośrodków naukowych.

Prof. dr Edwin Wnuk rozpoczął i realizował wielkie inwestycje; instrumentalne i badawcze, wyprowadził poznańskie teleskopy i pracowników OA na badania naukowe daleko poza granice Poznania.

Historię tego okresu powinien napisać ostatni kierownik OA, **Prof. Agnieszka Kryszczyńska** wspólnie z kierownikami „w spoczynku”; Prof. Krystyną Kurzyńską i Prof. Edwinem Wnukiem .

Okres ten dla Obserwatorium Astronomicznego UAM jest przełomowy. W okresie tym zmieniła się astrometria klasyczna w astrometrię satelitarną. Dzięki potężnemu rozwojowi techniki badań przestrzeni kosmicznej i elektroniki powstały nowe instrumenty badawcze w astronomii i metody badań. W zakresie tym OA UAM posiada olbrzymie osiągnięcia, szczególnie w ostatnich 20 latach. Pozwolę sobie tutaj wymienić kilku pracowników OA o dużym dorobku naukowym i technicznym. Są to; dr Krzysztof Kamiński, inż. Roman Baranowski, dr Przemysław Bartzak, Prof. Tomasz Kwiatkowski ... – są to na co dzień „robotnicy naukowci”: , o których historia rzadko zaznacza tak jak np. o grupie, która

opracowała i uszyła skafander dla pierwszego kosmonauty księżycowego bez którego nie byłoby sukcesu na skalę historyczną.

Obecnie OA UAM posiada młodą kadrę naukową, doskonale wykształconą, nowe zakresy badań kosmicznych oraz „najsilniejszy zespół mechaników od nieba, najliczniejszy w kraju”, który tworzył się od początku istnienia obserwatorium.

Poznań, kwiecień, 2019r. dr Władysław Naskręcki